

УДК [101:316.325]:[316.3:004]

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v052.2024.4>**М. М. Брюховецький**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7103-5620>

кандидат філософських наук,

старший викладач кафедри філософії

Криворізького державного педагогічного університету

Н. П. КозаченкоORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2358-9076>

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії

Криворізького державного педагогічного університету

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: МІЖ ВІДКРИТІСТЮ ТА ЗАКРИТІСТЮ

Значущість великих філософів, до яких ми безумовно відносимо Карла Поппера, полягає в тому, що їхні ідеї значно переживають відповідну епоху і багато в чому визначають хід думки наступників. Колись Уайтхед охарактеризував європейську філософію як «серію приміток на полях Платона» і ця багата аналогія так само відсилає нас до Поппера, адже соціальні філософи досі «пишуть примітки на полях» його «Відкритого суспільства». На нашу думку, найцікавішими примітками будуть ті, що стосуються безпосередньо сучасності, а саме інформаційного, або цифрового суспільства. Теоретики інформаційного суспільства ХХ ст. активно сприйняли ідею Поппера про відкрите суспільство, на основі чого вони проявляли значний футурологічний оптимізм у своїх роботах в плані організації й функціонування соціуму. На перший погляд такі уявлення є теоретично виправданими: інформаційне суспільство забезпечує широкі можливості для доступу до інформації, надає можливості виразити себе, стимулює участь в політичному та суспільному житті, адже завдяки якісно новим засобам комунікації новий тип соціуму впроваджує в життя невідомі попереднім епохам механізми демократії: майданчики для законодавчої ініціативи та соціальної нормотворчості, платформи електронного голосування, засоби контролю підзвітності урядів та прозорості їх рішень, канали моніторингу дій влади з боку громадянського суспільства. Здавалося б, вказані механізми є невід'ємними супутниками відкритого суспільства. Крім того, інформаційний тип соціуму у багатьох ототожнюється з усім новим та прогресивним і, на перший погляд, таке ототожнення може здатися досить закономірним. Тим не менш, сучасна політична ситуація показує, що не завжди існує прямий зв'язок між тим, наскільки країна демократична, відкрита для світу та має розвинуте громадянське суспільство, і тим, наскільки вона розвинена в плані інформаційних технологій, адже іноді

країни з демократичним устроєм можуть бути не дуже успішними в плані інновацій і, навпаки, країни з авторитарним правлінням можуть мати дуже розвинену економіку, засновану на передових технологіях.

Постановка проблеми. Таким чином, виявляється, що успіх у розвитку інформаційних технологій не завжди залежить від політичного устрою країни і навпаки. Відтак, відкрите суспільство не дорівнює інформаційному суспільству і навпаки: інформаційне суспільство не завжди відкрите – і демократичні, і авторитарні режими можуть досягати успіхів у цифровій сфері. Тож, важливо з'ясувати, що означає для відкритого суспільства настання інформаційної доби і чи може цей перехід містити в собі певні загрози для його відкритості і, разом з тим, чи є у інформаційного суспільства якісь переваги над попередніми епохами, якими могли б скористатися прихильники закритого суспільства?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одразу хочемо звернути увагу на переважно оптимістичні погляди щодо перспектив існування інформаційного суспільства з точки зору суспільного прогресу, демократії та перспектив людства. Вказана точка зору за окремими винятками є панівною в сучасному науковому дискурсі.

Так, показовою в цьому відношенні є робота італійського філософа Лучано Флоріді «Четверта революція: як інфосфера змінює людську реальність» (2010). Дослідник зазначає про поточну четверту в історії людства революцію, завдяки якій формується своєрідна інфосфера – новий інформаційно-комунікаційний простір, що призводить до безумовно позитивних суспільних наслідків. В цілому сам автор прямо характеризує свою позицію як «помірковано оптимістичну» [7, с. VII].

Також загалом життєствердно налаштований інший дослідник, якого без перебільшення можна віднести до апологетів інформаційного

суспільства, – Мануель Кастельс. Зокрема, в одній з останніх своїх робіт «Комунікаційна сила» («Communication Power»), Кастельс бачить в новому суспільстві, яке називає в тому числі «мережевим», значний потенціал для опору негативним проявам влади [3, с. 49]. Вказаний опір забезпечується саме силою комунікаційних мереж, які здатні кинути виклик можновладцям [там само, с. 53].

Сповнена оптимізмом відома в американських бізнес-колах книга «Нова цифрова ера: зміна майбутнього людей, держав і бізнесу» технологічних аналітиків Еріка Шмідта і Джареда Коена. Автори прогнозують чисельні цифрові інструменти та можливості [14, с. 18–19], а також значне покращення якості життя [там само, с. 24–25] в нову цифрову еру, яка пов'язана з сучасними цифровими технологіями.

В роботі «Цифрова демократія в глобалізованому світі» Корієн Прінс та інші експерти в галузі права та технологій вказують, що цифровізація та інформаційно-комунікаційні технології нового типу соціуму сприяють виникненню нових демократичних механізмів, таких як, наприклад, участь громадян в демократичному прийнятті рішень через застосунки та цифрові інструменти, що в цілому позитивно впливає на законність та представницьку демократію [13, с. 3–4, 14–16].

Оптимістичний погляд на економічні процеси в новому типі соціуму демонструє колективна монографія економістів та дослідників цифрових інновацій Ентоні Ларссона, Робін Тейгланд та інших – «Цифрова трансформація праці: автоматизація, гіг-економіка та добробут». Автори аналізують позитивні соціально-економічні зрушення в економічному розвитку нової епохи, виникнення «гіг-економіки» та нових можливостей для праці, що призводять до становлення держави соціального добробуту [9, с. 180, 323].

Таким чином, наразі в сучасному дослідницькому дискурсі, який присвячений проблемам нового типу соціуму (інформаційного, цифрового, посткапіталістичного тощо) існує велика кількість теоретиків, які переважно позитивно оцінюють нове суспільство з точки зору його соціального прогресу, перспектив демократії, перспективних зрушень та загалом покращення життя людей.

Наголошуємо, що традиція подібної оцінки «прийдешнього» типу соціуму як «великої надії ХХ століття» була закладена більше ніж 50 років тому такими фундаторами теорії інформаційного суспільства як Д. Белл [2], Ж. Фурастьє, Л. Турроу, Е. Тоффлер, Ф. Махлуп [10], П. Друкер [6]. Проте ми знаходимося в дещо більш вигідному становищі, порівняно з тим, в якому перебували «класики» теорії інформаційного суспільства, адже новий тип соціуму вже встиг проявити себе певними рисами, що дає деяку поживу для обе-

режної рефлексії. Тому на наш погляд корисним буде проаналізувати наявні характеристики нового типу суспільства та порівняти його з перспективами потенційної відкритості або закритості в розумінні Карла Поппера.

Метою статті є визначення співвідношення відкритого і закритого суспільства в контексті інформаційного соціуму та конкретизація їхніх характеристик у цьому контексті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для потреб нашого дослідження вважаємо за необхідне зупинитися на розумінні інформаційного (або цифрового) суспільства як такого типу соціуму, в якому головну роль у соціальних, економічних та культурних процесах відіграє виробництво, обробка, використання і розповсюдження інформації.

Для початку хочемо актуалізувати найважливіші характерні риси інформаційного суспільства, які, на наш погляд, можна віднести до системних. Тут ми свідомо концентруємося на виробничих аспектах нового типу соціуму, які попри сучасне політичне різноманіття вважаємо певним чином універсальними характеристиками нового певною мірою панполітичного соціального організму.

Зasadничою і назвоутворюючою характеристикою інформаційного суспільства постає *пріоритет виробництва інформації* над виробництвом матеріального продукту, що стало основою формування окремого інформаційного сектора в економіці. Цей сектор включає галузі, які забезпечують технологічний прогрес, надають послуги зв'язку та комунікації, а також продукують інформаційні технології й програмне забезпечення [4, с. 17]. Значною мірою з пріоритетом виробництва інформації пов'язана і така наступна важлива характеристика інформаційного суспільства як *стрімкий розвиток комунікації*: формування цілісного інформаційно-комунікаційного середовища – «інфосфери» [7, с. 41], виникнення «мережевого суспільства» [3, с. 24], «масова самокомунікація» [3, с. 58–59], потенційний зв'язок всього населення земної кулі [14, с. 13], феномен електронних ЗМІ та інші аспекти комунікації [1, с. 3].

Мабуть найбільш хронологічно ранньою характерною ознакою інформаційного суспільства дослідники почали називати *гіпертрофований сектор послуг* у структурі економіки [2, с. 14]. Зокрема, Д. Белл одним із перших зазначав, що в постіндустріальному суспільстві пріоритет переходить від виробництва товарів до надання послуг. Сфера послуг охоплює широкий спектр діяльності, спрямованої на задоволення потреб, включаючи освітні, консалтингові, комп'ютерні, фінансові, транспортні та юридичні послуги.

Ряд дослідників інформаційного суспільства (наприклад, Д. Белл та З. Бжезинський) розглядали в якості одного з проявів нового типу соці-

уму появу та збільшення кількості так званих «білих комірців» або так званий «knowledge-class» – *робітників кваліфікованої інтелектуальної праці*, що вирізняються серед загальної кількості зайнятих в розвинутих країнах [2, с. 15–18]. До таких працівників відносяться менеджери, адміністратори, керівники структурних підрозділів, інженери, вчені, теоретики, дослідники, оператори складних механізмів – всі, хто працює інтелектуально, а не фізично. Таких робітників, на переконання дослідників, можна навіть виділити в окремий соціальний клас із власними інтересами, цінностями, мотивацією, досить значним рівнем достатку та високим рівнем інтелектуального розвитку.

Також до сутнісних характеристик інформаційного суспільства можна віднести *зростання ролі знання та збільшення наукоємних галузей виробництва*, адже в новому суспільстві вже традиційно відзначають зростання ролі знання в якості ресурсу, що забезпечує соціальний прогрес, а також в якості основи теоретичних досліджень та технологічних інновацій [1, с. 3], [6, с. 263], [10, с. 48]. Також однією з важливих ознак інформаційного суспільства є *стрімке зростання ролі освіти* [2, с. 15–18], [6, с. 311–314], [4, с. XXII]. Уряди провідних країн активно стимулюють підготовку висококваліфікованих кадрів, а вища освіта поступово стає доступною для більшості, залишаючись важливим фактором соціального прогресу.

В якості окремої характеристики інформаційного суспільства також часто виділяється *глобалізація*. Так, дослідник цього аспекту інформаційного суспільства М. Кастельс наголошує на важливості в новому типі соціуму глобалізованої економіки, яку тлумачить як економіку, що здатна працювати в режимі реального або обраного часу в планетарному масштабі [4, с. 101–102]. Подібні процеси є настільки суттєвими, що докорінно змінять найближче майбутнє і зрештою все населення Землі буде зв'язане [14, с. 13].

Тобто, для окреслення характерних рис інформаційного суспільства ми схильні виділяти ряд наступних ознак: пріоритет виробництва інформації в економіці, стрімкий розвиток комунікації, зростання знання та посилення ролі науки у виробництві, пріоритет сектору послуг, збільшення кількості кваліфікованих інтелектуальних працівників, піднесення ролі освіти, глобалізація.

Далі спробуємо розглянути вказані характеристики інформаційного суспільства в контексті уявлень про відкрите та закрите суспільства Карла Поппера. Вибір саме попперівської моделі для порівняння не випадковий, адже вона є однією з найбільш фундаментальних теорій в соціальній філософії XX століття. Поппер намагається через

опис рис закритого суспільства вивести певні характеристики протилежного типу соціуму – відкритого. Тобто модель відкритого суспільства є певним антиподом закритому. Зважаючи на це, спробуємо актуалізувати деякі важливі ознаки концепції, перший модуль яких буде характерним для відкритого суспільства, а другий, протилежний, – для закритого. До таких ознак можемо віднести наступні.

Політичний режим і форма правління. Відкрите суспільство тяжіє до демократичних режимів і республіканських принципів організації влади, де діють вибори, референдуми, розподіл гілок влади та правові інститути – усе це не просто формальність, а реальні інструменти, що забезпечують його функціонування як відкритої системи. Закрите суспільство, навпаки, важко уявити без антидемократичних рис: авторитарні чи тоталітарні режими, диктаторські або автократичні структури для нього природніші, ніж виняток [12, с. 149–151].

Суб'єкт і об'єкт контролю. У відкритому суспільстві контроль над владою належить громадянам – вони виступають суб'єктом, який тримає владу в рамках підзвітності. Політичні інститути тут прозорі, їхня діяльність відкрита для перевірки, а носії влади сприймаються радше як наймані управлінці, що служать суспільству. У закритому ж суспільстві все навпаки: влада сама контролює суспільство, стаючи суб'єктом, а суспільство – лише об'єктом її впливу. Непрозорість і відмова від підзвітності тут – не випадковість, а основа [12, с. 119, 140].

Доступність інформації. Свобода обігу інформації – один із ключових маркерів відкритості суспільства. Це не просто обмін думками чи право говорити, а й можливість відкрито критикувати інститути та осмислювати рішення без страху. Закрите суспільство, навпаки, змушене тримати інформацію під замком, уникати критики й гасити будь-які спроби дискусій та встановлювати цензуру – інакше його стабільність опиниться під питанням [11, с. 74–76, 166].

Розділення цінностей загального та індивідуального. Хоча Карл Поппер у «Відкритому суспільстві» і проявляє обережність до абсолютного пріоритету індивідуального над загальним, ти не менш для подібного типу соціуму є законним відмова від домінування колективних цінностей та загального інтересу над особистістю. Людина тут – не гвинтик, а автономна одиниця, яка сама обирає свій шлях і відповідає за нього. У закритих суспільствах усе навпаки: загальне благо чи вища мета колективу завжди витісняють індивідуальне, придушуючи його [11, с. 86–88, 152, 166].

Ставлення до інших думок, поглядів, культур. Відкритість суспільства проявляється ще

й у готовності приймати інакшість – терпимість до чужих ідей, повага до різних культур, здатність вести діалог. Це не просто формальна толерантність, а умова для критики й змін. На противагу цьому закрите суспільство демонструє ксенофобію та нетерпимість до всього не свого, партикулярне та вороже ставлення до іншої позиції [11, с. 205, 154–159].

Реакція на зміни. Відкрите суспільство має характеризуватися пластичністю та гнучкістю: воно конструктивно пристосовується до зміни умов, адекватно реагує на зовнішні виклики, адаптується до нового. В той же час закрите суспільство вороже налаштоване до новизни, демонструє ригідність, сталість форм, нездатність перелаштуватися за необхідності [11, с. 74–75, 151–152, 159].

Методологія прийняття рішень. Карл Поппер – палкий теоретик раціоналізму в епістемології та теорії пізнання. Відповідно, його модель відкритого суспільства характеризується раціональною рефлексією, критичним мисленням та науковим підходом в прийнятті рішень. Прийняття усвідомлених рішень, раціональна оцінка та критичне мислення пов'язані зі свободою критики та підзвітністю влади. Натомість закритому суспільству притаманні ірраціоналізм та догматизм, антинаукові та волюнтаристські підходи до прийняття рішень [11, с. 151–155], [12, с. 224–227].

Характер бажаних суспільних перетворень. Одним з найбільш обґрунтованих атрибутів відкритого суспільства, якому Поппер приділяв особливу увагу, є поступова соціальна інженерія. Зазначений спосіб перетворень протиставлявся різким змінам та штучним утопічним моделям, впровадження яких бажали у закритих суспільствах. Це також може супроводжуватися історизмом – притаманним апологетам закритого суспільства уявленням, що історія об'єктивно рухається до якоїсь вищої мети, настання якої є обов'язковим [11, с. 138–139], [12, с. 122].

На підставі вказаних ознак робимо певне узагальнення, що відкрите суспільство Карла Поппера являє собою таку модель соціального устрою, в якій соціум контролює владу, а індивід може раціонально приймати значущі рішення щодо себе та брати участь в прийнятті таких рішень щодо колективу. Для такої моделі характерні гнучкість, демократія, свобода критики та вільний обіг інформації, раціональна саморефлексія, підконтрольність влади, пріоритет індивідуального, соціальна інженерія, толерантність. Натомість закрите суспільство виступає антиподом відкритого і є моделлю, в якій влада контролює суспільство, а індивід підкоряється колективу, уособленням якого зазвичай є державні інституції.

Спробуємо накласти умовну сітку ознак попперівського відкритого суспільства на виділені нами характеристики інформаційного суспільства. Розглянемо ймовірну кореляцію між першими і останніми.

1. *Пріоритет виробництва інформації в загальній структурі виробництва.* Вказана характеристика інформаційного суспільства пов'язана з такими важливими рисами відкритого суспільства як свобода слова, свобода обігу інформації, критичне мислення та науковий підхід в якості методології прийняття рішень, а також контрольованість влади зі сторони суспільства, що по-суті виступає ще і основою демократії. Тобто, виробництво інформації в інформаційному суспільстві теоретично може сприяти існуванню принаймні чотирьох характеристик відкритого суспільства.

2. *Зростання комунікації.* Зазначена характеристика може забезпечити підтримку толерантності у відкритому суспільстві та обумовити його гнучкість і відкритість до змін. Складно собі уявити наявність вказаних рис в суспільствах з обмеженою чи ускладненою комунікацією.

3. *Зростання знання та збільшення наукоємних галузей виробництва.* Альтернативною назвою для інформаційного суспільства є «суспільство знання», яке, вочевидь, виходячи з його природи, має бути орієнтованим на критичне мислення та науковий підхід в прийнятті рішень. Окрім того, зростання рівня знання може сприяти впровадженню поступової соціальної інженерії та здійсненню контролю зі сторони суспільства за владою.

4. *Переважає сектор послуг.* Послуги як продукт виробництва, на відміну від інших продуктів, наприклад, конвеєрного виробництва, є індивідуально-орієнтованим товаром. Потужний сектор послуг в економіці пов'язаний з індивідуальними цінностями і зрештою направлений на особисту свободу. Крім того, специфіка виробництва послуг та подібні ціннісні орієнтації розвивають толерантне ставлення до різних поглядів та загальну терпимість до інших культур, поглядів, думок. Вбачаємо однозначну кореляцію цієї ознаки інформаційного типу соціуму з відповідними рисами відкритого суспільства.

5. *Збільшення кількості робітників кваліфікованої інтелектуальної праці.* Висококваліфіковані працівники розумової праці з огляду на високий інтелектуальний рівень «за замовчанням» можуть сприяти суспільному контролю над владою, а також вільному обігу інформації, подоланню ксенофобії та толерантному ставленню до інших думок, а також раціональному підходу до прийняття рішень та критичному мисленню.

6. *Зростання ролі освіти.* Оскільки зростання освіти означає підвищення інтелектуального

рівня, то майже всі перелічені ознаки попереднього прямо чи опосередковано стосуються і поточного пункту. Високий рівень освіченості громадян корелюється і з контролем суспільства над владою, і зі зниженням обмежень обігу інформації, і з толерантним ставленням до інших думок та поглядів, і з раціоналістичною методологією прийняття рішення та критичним мисленням для вирішення задач.

7. Глобалізація. Участь суспільства в глобалізаційних процесах майже завжди означає достатньо високий ступінь свободи в обігу інформації – як на державно-урядовому, так і на побутово-культурному рівні. Отже, йдеться про кореляцію з ознакою. Крім того, останній, побутово-культурний рівень глобалізації також обумовлює толерантне ставлення до чужих культур, а отже і загалом більшу терпимість до інших думок та поглядів – ознака.

Підсумуємо вказану кореляцію в Таблиці 1.

Таким чином, велика кількість ознак попперівського відкритого суспільства (такі як демократичний політичний режим, суспільний контроль над владою, вільний обіг інформації, пріоритет індивідуальних цінностей, толерантність, готовність до змін, методологія прийняття рішень) прямо чи опосередковано корелюється з характерними рисами інформаційного суспільства. Гіпотетично, як настання інформаційного соціуму певним чином може залежати від ступеня відкритості суспільства, так і відкритість – від рівня еволюції суспільства в бік інформаційного.

Для збереження об'єктивності, спробуємо тепер накласти подібну сітку ознак попперівського закритого суспільства (які, по суті, є протилежні відкритому) на ті ж самі виділені нами

раніше характерні риси інформаційного суспільства.

1. Пріоритет виробництва інформації в загальній структурі виробництва. В умовах побіжних змін в економіці, інформація стає ключовим ресурсом суспільства. Відповідно, в таких умовах виробництво інформації, так само, як і майже будь-яке інше виробництво, пов'язане з ключовими галузями економіки, можна монополізувати. Він монополізації виробництва інформації – один крок до встановлення контролю над її обігом, а також над інститутами влади та над всім суспільством загалом, що призводить до антидемократичних тенденцій.

2. Зростання комунікації. В разі монополізації виробництва інформації в руках інститутів закритого суспільства, подібний контроль відбувається і над комунікацією. Безліч комунікаційних каналів інформаційного суспільства може виступити знаряддям ідеологічного контролю, що може призвести до зниження раціональної рефлексії та посилення догматичних тенденцій. Крім того, контроль над суспільною комунікацією подібний до контролю над інформацією зі схожими наслідками: збільшення цензури, зменшення каналів та способів нагляду за органами влади, що призводить до антидемократичних тенденцій, та, врешті, встановлення контролю влади над суспільством в цілому.

3. Зростання знання та збільшення наукоємних галузей виробництва. Вказана характеристика матеріального та нематеріального виробництва інформаційного суспільства може бути використана для впровадження нових способів контролю над суспільством зі сторони влади, винайдення нових технологій контролю над

Таблиця 1

Кореляція характеристик інформаційного соціуму з ознаками відкритого суспільства Карла Поппера

Інформаційне суспільство	Відкрите суспільство
Пріоритет виробництва інформації	- вільний обіг інформації, - науковий та раціональний підхід, - суспільний контроль над владою, - демократичний режим
Зростання комунікації	- толерантність, - пластичність та готовність до змін
Зростання знання та збільшення наукоємних галузей виробництва	- науковий та раціональний підхід, - соціальна інженерія, - суспільний контроль над владою
Переважання сектору послуг	- індивідуальні цінності, - толерантність,
Збільшення кількості робітників кваліфікованої інтелектуальної праці	- суспільний контроль над владою, - вільний обіг інформації, - толерантність, - науковий та раціональний підхід
Зростання ролі освіти	- суспільний контроль над владою, - вільний обіг інформації, - толерантність, - науковий та раціональний підхід
Глобалізація	- вільний обіг інформації, - толерантність

інформацією та встановлення цензури, що, зрештою, може призвести і до посилення авторитарного режиму.

4. *Переважає сектор послуг.* Розвинутий сектор послуг інформаційного суспільства (наприклад, освітні, юридичні, комунікаційні послуги) може бути використаний для впровадження додаткових непрямих способів контролю за сторони влади над суспільством. Окремі послуги піддаються монополізації, а зосередження в руках влади контролю, скажімо, над освітніми чи комунікаційними послугами може призвести до посилення ідеологічного впливу, зниження рівня критичного мислення та збільшення догматизму, пріоритету загальних та колективних цінностей, появи певних історичистських моделей суспільних перетворень.

5. *Збільшення кількості робітників кваліфікованої інтелектуальної праці.* Подібна характеристика інформаційного суспільства може сприяти небажаній та певною мірою негативною стратифікації суспільства на своєрідну пасіонарну елітарну групу, якій може протиставлятися вся інша менш компетентна «маса». Зазначене може призвести до таких проявів закритості в суспільстві, як зниження толерантності та нетерпимість. Крім того, елітарна група може бути використана для встановлення антидемократичних та авторитарних інститутів, насадження ідеологічних цінностей щодо пріоритету загального та створення таких моделей розвитку суспільства, які можна було б пов'язати з історизмом.

6. *Зростання ролі освіти.* Освіта – галузь, яку достатньо легко монополізувати та контролювати. В такому випадку освіта може бути використана для поширення ідеологічного впливу, формування шкідливих ідеологічних цінностей у вигляді штучних утопічних моделей суспільних перетворень, зниження рівня критичності суспільства та збільшення догматизму, ригідності та ворожого ставлення до змін, підвищення пріоритету загальних цінностей та вищої мети колективу та, врешті, для встановлення контролю зі сторони влади через освітні інститути над суспільством в цілому.

7. *Глобалізація.* Тенденції інформаційного суспільства, пов'язані з глобалізацією можуть також чинити негативний вплив на відкрите суспільство та сприяти його закритості. Зокрема, поява транснаціональних корпорацій, яку прямо пов'язують з економічною глобалізацією, може призвести до появи таких інститутів владного впливу, які буде складно контролювати зі сторони суспільства, що зрештою матиме наслідком зменшення суспільного контролю над владою та появу антидемократичних тенденцій в структурах державної влади. Уніфікація культурних проявів, яка супроводжує глобалізацію, може негативно вплинути на толерантність та терпимість.

Тепер також підіємо підсумки цієї кореляції в Таблиці 2.

Тож, як бачимо, багато ознак попперівського відкритого суспільства в своїй протилежних характеристиках можуть корелюватися в характерними рисами інформаційного суспільства.

Таблиця 2

Кореляція характеристик інформаційного соціуму з ознаками закритого суспільства Карла Поппера

Інформаційне суспільство	Закрите суспільство
Пріоритет виробництва інформації	- контроль над інформацією, - антидемократичний режим, - владний контроль суспільства,
Новий рівень комунікації	- ірраціоналізм та догматизм, - контроль над інформацією, - антидемократичний режим, - владний контроль суспільства,
Зростання знання та збільшення наукоємних галузей виробництва	- владний контроль суспільства, - контроль над інформацією, - антидемократичний режим
Переважає сектор послуг	- владний контроль суспільства, - ірраціоналізм та догматизм, - колективні цінності, - історизм та утопізм,
Збільшення кількості робітників кваліфікованої інтелектуальної праці	- нетерпимість, - антидемократичний режим, - колективні цінності, - історизм та утопізм
Зростання ролі освіти	- історизм та утопізм, - ірраціоналізм та догматизм, - ригідність, - колективні цінності, - владний контроль суспільства
Глобалізація	- владний контроль суспільства, - антидемократичний режим, - нетерпимість

Тобто, гіпотетично інформаційне суспільство може так само сприяти його закритості.

Хочемо звернути увагу, що людству відомі форми закритого інформаційного суспільства. Одним із яскравих прикладів таких форм є інформаційна автократія. Її можна визначити як традиційну форма державного правління недемократичного типу, в якому концентрація влади відбувається завдяки перевагам та прогресивним механізмам інформаційного типу соціуму (див. напр.: [8]).

Висновки та перспективи подальших пошуків. Тож як бачимо, інформаційний (цифровий) тип соціуму цілком може корелюватися з відкритим типом суспільств в розумінні Карла Поппера. Виробництво інформації, зростання комунікації, глобалізація та інші характеристики сприяють розвитку таких атрибутів відкритого суспільства як демократичні владні інститути, толерантність, раціоналізм, свобода обігу інформації, пластичність того. Проте не менш успішно новий інформаційний тип соціуму також узгоджується і з попперівською моделлю закритого суспільства. Зокрема, такі характеристики як пріоритет виробництва інформації, комунікація, глобалізація, збільшення наукоємних галузей можуть посилювати такі ознаки закритості як владний контроль над суспільством, антидемократичні політичні інститути, формування та насадження шкідливих ідеологій, обмеження в свободі слова, обстановка нетерпимості тощо.

Тож, можна зробити висновок, що інформаційне суспільство безвідносно до характеристик відкритості та закритості і явно може існувати в обох формах. Більше того, очевидно, характеристики інформаційного суспільства теоретично можуть виступити певними перевагами для потенційної закритості соціуму. Тобто, інформаційне суспільство може створити небачені раніше умови для народження закритого суспільства – такі умови, що поза межами нової епохи були б ускладненими чи навіть неможливими. Якщо, закрите суспільство може себе комфортно відчувати в рамках інформаційного, то цим не можуть не скористатися антидемократичні режими чи свавільно налаштовані еліти. Існуюча в сучасному політичному світі цифрова автократія є яскравим прикладом такого стану речей. Отже з точки зору суспільного прогресу інформаційний етап розвитку соціуму може стати і, на жаль, обов'язково стане викликом для існування відкритого суспільства.

Література

1. Дубов Д. В., Ожеван М. А., Гнатюк С. Л. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналітична доповідь. Київ : НІСД, 2010. 64 с.

2. Bell D. The coming of post-industrial society: A venture in social forecasting. New York: Basic Books. 1973. 507 p.

3. Castells M. Communication Power. Oxford: Oxford University Press, 2013. 624 p.

4. Castells M. The Information Age: Economy, Society, and Culture. Vol. 1: The Rise of the Network Society. Cambridge: Blackwell, 2010. 656 p.

5. Drucker P. Post-Capitalist Society. New York: HarperBusiness, 1993. 232 p.

6. Drucker P. The Age of Discontinuity: Guidelines to Our Changing Society. New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.): Transaction Publishers, 2011. 420 p.

7. Floridi L. The Fourth Revolution: How the Infosphere is Reshaping Human Reality. Oxford: Oxford University Press, 2014. 272 p.

8. Guriev S., Treisman D. A Theory of Informational Autocracy. Journal of Public Economics. 2020. 186. P. 1–13.

9. Larsson A., Teigland R., Mocker M. et al. The Digital Transformation of Labor: Automation, the Gig Economy and Welfare. London : Routledge, 2019. 340 p.

10. Machlup, F. The Production and Distribution of Knowledge in the United States. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1962. 416 p.

11. Popper K. The open society and its enemies. Vol. I. The spell of Plato. London: Routledge, 1947. 274 p.

12. Popper K. The open society and its enemies. Vol. II. The high tide of prophecy: Hegel, Marx, and the aftermath. London: Routledge, 1947. 356 p.

13. Prins C., Adams M., van der Auweraert J. et al. Digital Democracy in a Globalized World. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2017. 392 p.

14. Schmidt E., Cohen J. The New Digital Age: Reshaping the Future of People, Nations and Business: monograph. New York: Alfred A. Knopf, 2013. 336 p.

15. Webster F. Theories of the Information Society. London: Routledge, 2014. 320 p.

Анотація

Брюховецький М. М., Козаченко Н. П. Інформаційне суспільство: між відкритістю та закритістю. – Стаття.

У статті розглядається співвідношення між відкритим суспільством Карла Поппера та інформаційним суспільством сучасності. Автори аналізують теоретичні уявлення про інформаційне суспільство та його основні характеристики: пріоритет виробництва інформації, зростання комунікаційних можливостей, глобалізацію, посилення ролі знання та освіти, зростання кількості інтелектуальних працівників тощо. Спираючись на концепцію відкритого суспільства Поппера, автори виявляють, що інформаційне суспільство має подвійний потенціал: з одного боку, може сприяти демократизації, забезпеченню свободи інформації, прозорості влади та толерантності; з іншого боку, створювати передумови для формування закритих суспільств, у яких контроль над інформацією та комунікаціями використовується для обмеження громадянських свобод, зміцнення авторитарних режимів і впровадження нових форм цензури. Виробництво інформації, зростання комунікації, глобалізація та інші характеристики сприяють розвитку таких атрибутів відкритого

суспільства як демократичні владні інститути, толерантність, раціоналізм, свобода обігу інформації, пластичність того. Проте не менш успішно новий інформаційний тип соціуму узгоджується з моделлю закритого суспільства: пріоритет виробництва інформації, комунікація, глобалізація, збільшення наукоємних галузей можуть посилювати такі ознаки закритості як владний контроль над суспільством, антидемократичні політичні інститути, формування та насадження шкідливих ідеологій, обмеження в свободі слова, обстановка нетерпимості тощо. Автори приходять до висновку, що інформаційне суспільство безвідносно до характеристик відкритості та закритості та може існувати в обох формах, але деякі характеристики інформаційного суспільства можуть дати поштовх для потенційної закритості соціуму. Аналізуючи кореляцію між рисами інформаційного суспільства та характеристиками відкритого і закритого суспільств, автори показують, що інформаційна доба не є однозначним гарантом демократичного розвитку, а натомість містить ризики появи нових форм автократії, зокрема, – цифрової.

Ключові слова: інформаційне суспільство, відкрите суспільство, закрите суспільство, Карл Поппер, цифрова автократія.

Summary

Briukhovetsky M. M., Kozachenko N. P. Information society: between openness and closeness. – Article.

The article examines the relationship between Karl Popper's open society and the information society of today. The authors analyse theoretical concepts of the information society and its main characteristics: priority of information production, growth of communication capabilities, globalisation, increasing role of knowledge and education, growth of the number of intellectual

workers, etc. Drawing on Popper's concept of an open society, the authors show that the information society has a dual potential: on the one hand, it can promote democratisation, freedom of information, transparency of government and tolerance; on the other hand, it can create preconditions for the formation of closed societies in which control over information and communications is used to restrict civil liberties, strengthen authoritarian regimes and introduce new forms of censorship. The production of information, the growth of communication, globalisation and other characteristics contribute to the development of such attributes of an open society as democratic government institutions, tolerance, rationalism, freedom of information circulation, and the plasticity of the information. However, the new information type of society is no less successful in aligning with the model of a closed society: the priority of information production, communication, globalisation, and the growth of knowledge-intensive industries can strengthen such signs of closure as government control over society, anti-democratic political institutions, the formation and imposition of harmful ideologies, restrictions on freedom of speech, an environment of intolerance, etc. The authors conclude that the information society is irrelevant to the characteristics of openness and closure and can exist in both forms, but some characteristics of the information society can give rise to the potential closure of society. By analysing the correlation between the features of the information society and the characteristics of open and closed societies, the authors show that the information age is not an unambiguous guarantor of democratic development, but instead contains the risks of new forms of autocracy, in particular, digital autocracy.

Key words: information society, open society, closed society, Karl Popper, digital autocracy.